

DAŠA POREDOŠ LAVOR*, MARIJAN ŠUPERINA**

LGBTIQ osobe – izazov struke i društvene tolerancije

Sažetak

U radu se daje pojašnjenje pojma LGBTIQ osoba s osvrtom na pravne odrednice diskriminacije s kojima se ova društvena skupina susreće. Nadalje, prikazuje se i jasna razdioba poimanja pojmova spola i roda. U daljnjem tekstu daje se pojašnjenje pojma homofobija, a potom i prikaz hrvatskih iskustava u suprotstavljanju nasilja prema LGBTIQ osobama. U završnom dijelu slijedi prikaz životne situacije djevojke R. koja je psihijatrijski liječena s opisima stanja s kojima se suočavala u životu.

Ključne riječi: *LGBTIQ osobe, diskriminacija, homofobija, nasilje, stručna pomoć i podrška.*

UVODNE ODREDNICE

Sve prisutnija uzrečica *Gay is OK* u Hrvatskoj otvara mnoga pitanja i polemike. Dolazi do jasne podjele tradicionalnih i suvremenih *opredjeljenika*. Konsenzus se još ne nazire.

Živimo u vremenu kada se sve više govori o osobama koje su lezbijke, gejevi, biseksualne, transrodne, interseksualne i *queer* osobe (skraćeno: LGBTIQ osobe). Oni postaju sve prisutniji sudionici društvenog i kulturnog života u Republici Hrvatskoj – bez skrivanja i potiskivanja svog životnog opredjeljenja. Neki ih prihvaćaju, a neki negoduju pozivajući se na zakone prirode, vjerska opredjeljenja, iskazuju negativne stavove i kritike. Bilo kako bilo, LGBTIQ osobe su među nama, možemo ih sresti u radnom okruženju, u školi ili na fakultetu, ako rade – plaćaju poreze kao i svi drugi, izlaze, druže se, vole se i nastoje biti aktivni članovi zajednice. Unatoč nepobitnoj prisutnosti LGBTIQ osoba u društvu, njihova ljubav se drugačije poima i doživljava, često bivaju ponižavani, mnoga

* mr. sc. Daša Poredoš Lavor, dipl. socijalna radnica, stalna sudska vještakinja za društvene znanosti: problemi obitelji, djece, mladeži i odraslih; Novi život d.o.o. – Savjetovanje u vezi s brakom i obitelji, Sisak.

** mr. sc. Marijan Šuperina, viši predavač na Visokoj policijskoj školi MUP-a RH, Zagreb.

prava im se ignoriraju i krše, a sloboda i dostojanstvo života su im u većoj mjeri kompromitirani stereotipima, predrasudama, manjkavim informacijama i neznanjem. LGBTIQ osobe često su izložene nasilju, diskriminaciji, poniženju i neprihvaćanju, pa nam svima predstoji stadij razvoja spoznaje, informiranja i usvajanja novih znanja koja su tekovine novih spoznajnih i razvojnih dostignuća i društvenih promjena. Želimo li postati društvo otvorenih dimenzija, bez obzira na razlike u rodu, rodnom izražavanju ili spolnom usmjerenju – sve nas očekuju nove lekcije o toleranciji, nediskriminaciji, životnim vrijednostima i prihvaćanju različitosti. Ovaj proces uopće nije lak, zasigurno će biti dug i složen i zapravo je teško s potpunom sigurnošću ustvrditi tko je veća žrtva – oni koji nisu prihvaćeni ili oni kojima se nameće da prihvate nešto što im svjetonazor ne dozvoljava.

U hrvatskom zakonodavstvu prisutne su pozitivne promjene i sustav je sve spremniji suočiti se s problemima diskriminacije i zločina iz mržnje. Donesen je Zakon o suzbijanju diskriminacije (ZSD – NN 85/08., 112/12.), a zločin iz mržnje postao je otegotna okolnost ili kvalificirani, teži oblik pojedinog kaznenog djela [čl. 87. st. 21. Kaznenog zakona (KZ – NN 125/11., 144/12.)]. U implementaciji i provedbi zakona policija je ta koja ima posredničku i ključnu ulogu. Naime, da bi se zakon učinkovito provodio te kako bi građani s povjerenjem prijavljivali nasilje, ključno je postojanje profesionalne i učinkovite policije – policije koja drži do dostojanstva svakog stanovnika, policije koja prepoznaje te poštuje prava i slobode građana, policije koja je odlučna u namjeri da osudi svako nasilje te svaki oblik diskriminacije (Popov i sur., 2011:8) – ono je što daje jamstvo kako ćemo postati društvo spremno na prihvaćanje različitosti i suživot s različitostima.

U programu razvoja kriminalističke prevencije naglašava se da je uz traganje za počiniteljima kaznenih djela potrebno sustavno bavljenje uvjetima koji pogoduju nastanku i razvoju kriminaliteta na lokalnoj i državnoj razini. Za ostvarenje ovog cilja potrebno je poznavanje tematike i prepoznavanje problema u zajednici, a to se postiže kroz konstantno educiranje policije te kroz suradnju i komunikaciju policije s raznim, pa tako i LGBTIQ ugroženim skupinama. Kao i u svakom drugom segmentu života, tako i u ostvarenju ovog cilja središnje mjesto pripada dijalogu, informiranju i učenju, čijim razvojem će se djelovati i na suzbijanje nasilja i diskriminacije.

1. OSNOVNI POJMOVI I TERMINOLOGIJA

Autori Matea Popov i sur. (2011:10), u *Priručniku o suzbijanju nasilja protiv LGBT osoba za policijske djelatnike/ice* dali su pojašnjenje odrednice pojma LGBTIQ osoba. Najčešće korištena terminologija sadržana je u skraćenici "LGBTIQ". LGBTIQ terminologija je usvojena i široko se primjenjuje, kako u čitavoj Europskoj uniji, tako i šire u svijetu. U Republici Hrvatskoj ovi termini definirani su u *Pojmovniku rodne terminologije*, rađenom prema zadanim standardima Europske unije, a radi uvođenja rodne terminologije u hrvatski politički, obrazovni i kulturni prostor (Borić, 2007). Skraćenica LGBTIQ¹ se odnosi na sljedeće pojmove:

¹ *LGBTIQ populacija* – skraćeni je naziv za lezbijke, gay, biseksualne, transrodne, interseksualne i queer osobe. To je krovni termin za sve identitete koji proizlaze iz spolnih i rodnih značajki. LGBTIQ populacija ne traži nikakva "posebna" prava, već zahtijeva posjedovanje istih prava što ih imaju osobe heteroseksualne orijentacije te zaštitu pri kršenju građanskih, političkih, ekonomskih i društvenih pra-

- **Lezbijka²**: osoba ženskog roda i/ili spola koju emocionalno i/ili fizički najčešće privlači osoba ženskog roda i/ili spola.
- **Gej**: osoba muškog roda i/ili spola koju emocionalno i/ili fizički najčešće privlači osoba muškog roda i/ili spola.³
- **Biseksualna osoba**: osoba koju emocionalno i/ili fizički privlače osobe bez obzira na spol ili rod (Popov i sur., 2011:10).
- **Transseksualna osoba** (*transsexual person*): osoba koja ima jasnu želju i namjeru promijeniti spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno promijenila (fizičkom i/ili hormonskom terapijom i operacijom) svoje tijelo i način života, izražavajući svoj spolni/rodni identitet i osjećaj sebe (Borić, 2007:94).
- **Transrodne osobe**: osoba čiji je rodni identitet i/ili rodno izražavanje drugačije od uvriježenih tradicionalnih rodni uloga i normi (Popov i sur., 2011:10).
- **Interseksualne osobe**: interseksualnost (*intersexuality*) označava biološku ne-definiranost spola kao izričito muškog ili ženskog, odnosno definiranost spola kao nečega što je između *muškog* i *ženskog*. Interseksualnost predstavlja izazov uvriježenom društvenom razlikovanju spolova koje osobe dijeli samo na dva spola. Interseksualna osoba je osoba koja se rađa s nedefiniranim, izričito ženskim ili muškim, spolnim obilježjima, pri čemu se odstupanja mogu manifestirati na razini kombinacije kromosoma, gonada, hormona i/ili spolnih organa. Interseksualne osobe nerijetko postaju žrtvama kirurških intervencija, hormonskih terapija i tabuiziranog života. U prošlosti se interseksualna osoba nazivala hermafroditom, a pojava hermafroditizam (Borić, 2007:32-33). Mnoge interseksualne osobe smatraju kako je medicinski termin "hermafrodit" diskriminatoran (Popov i sur., 2011:10).
- **Queer**: termin se upotrebljava radi opisivanja jednom riječju homoseksualne, biseksualne, transrodne i interseksualne zajednice kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život izvan heteroseksualnih patrijarhalnih normi. *Queer* se odnosi na propitivanje i/ili odbijanje nametnutih normi patrijarhalne tradicije, a zalaže se za kreiranje prostora, kulture i izražavanja koji nadilaze strogo definirane heteroseksualnu ili LGBT seksualnost i/ili "ženske" i "muške" spolove/rodove, a omogućuje samodefiniranje vlastite seksualnosti. Također se odnosi na aktivizam, pokret, kao i teorijski smjer (*queer theory*). Može se odnositi i na osobu i njezine identitete, a podrazumijeva nepristajanje na "samorazumljivo" slijeđenje društvenih pravila vezanih uz seksualnost (Borić, 2007:63).

U knjižici pod naslovom *Postupanje u slučajevima iz mržnje nad LGBT osobama* (Juras, 2011:4) navode se i neki drugi pojmovi s predloženim pojašnjenjem:

- **Heteroseksualna osoba**: osoba koju emocionalno i seksualno privlače osobe suprotnog spola.

va, koja su im često u praksi uskraćena na osnovi spola/roda i spolne orijentacije. Od 2002. godine u Hrvatskoj djeluje nacionalna LGBTIQ koordinacija koja je dio svjetske mreže grupa posvećenih ostvarenju jednakih prava za lezbijke, *gay* muškarce, biseksualne i transrodne osobe (Borić, 2007:38).

² *Lezbijstvo* je spolna orijentacija u kojoj žene seksualno i emocionalno privlače druge žene te predstavlja odnos u kojemu žena s drugom ženom/drugim ženama ostvaruje emocionalne, seksualne i partnerske veze (Borić, 2007:38).

³ *Homoseksualnost* predstavlja fizičku, seksualnu, emocionalnu i duhovnu privlačnost prema osobi istoga spola. Za muškarce homoseksualne orijentacije upotrebljava se naziv *gay*, a za žene naziv *lezbijke* (Borić, 2007:30).

- **Rodni identitet:** podrazumijeva vlastito rodno samodoživljavanje neovisno o spolu koji je pripisan rođenjem; unutarnji osjećaj o vlastitom rodu – muškom, ženskom, neodređenom.
- **Rodno izražavanje:** osobitosti su u ponašanju, držanju, odijevanju i svem ostalom čime drugima pokazujemo na koji se način rodno identificiramo.
- **Heteroseksizam:** pristup po kojemu je heteroseksualnost jedini legitimni oblik ljudske seksualnosti te ignorira postojanje drugih seksualnih orijentacija.
- **Homo -/bi-/transfobija:** oblik kulturnih i socijalnih predrasuda koje se, na individualnoj osnovi internalizirane, manifestiraju kao strah, averzija, diskriminirajuće ponašanje i nasilje prema osobama koje su homoseksualne ili biseksualne orijentacije, te različitog rodnog identiteta, odnosno izražavanja (Juras, 2011:4). **Homofobija** je iracionalan strah, mržnja, predrasude ili diskriminacija prema homoseksualnim i biseksualnim osobama (LGB osobama), uključujući osobe koje netko takvima doživljava, premda ne moraju biti lezbijka ili gej (Popov i sur., 2011:13). **Transfobija** podrazumijeva strah, mržnju, gađenje i diskriminirajući odnos prema osobama čije rodno izražavanje nije u skladu s društveno pripisanim spolom (Popov i sur., 2011:14).
- **LGBTI osobe:** akronim koji se odnosi na lezbijke (**L**), gejeve (**G**), biseksualne osobe (**B**), transrodne osobe (**T**) i interseksualne osobe (**I**). Može se upotrebljavati bilo koja skraćenica ovog akronima ovisno o skupini o kojoj se govori; na primjer LGB za lezbijke, gej i biseksualne osobe, i tako dalje (Juras, 2011:4).

Govoreći o **spolu** i **rodu**, Popov i sur. (2010:11) daju pojašnjenje tih pojmova, pa tako spol predstavlja klasifikaciju bioloških karakteristika koje dijele osobe na dvije kategorije: "muške" i "ženske" i to ponajprije na temelju vanjskih spolnih organa, a rod se odnosi na osobnu definiciju vlastitog identiteta koji se može, ali i ne mora, podudarati s biološki zadanim "muškim" i "ženskim" spolom. Putem tabličnog prikaza poimanje ovih razlika postaje još jasnije:

Spol	Rod
Biološki determiniran	Definiran društveno ili individualno
Urođen	Naučen
Jednak unutar različitih kulturnih okruženja	Mijenja se od kulture do kulture i s ekonomskim, društvenim i političkim okruženjem
Medicinska i zakonska klasifikacija	Nema klasifikacije
Binarna kategorija	Kontinuirana varijabla (uključuje nebrojeno kategorija)

Tablica 1: Razlikovanje pojmova "spol" i "rod", (Popov i sur., 2010:11)

Popov i sur. (2011:12) također daju pojašnjenje pojma **seksualne orijentacije** koji kategorizira osobe na osnovi spola/roda koji ih seksualno i/ili emotivno privlači. Seksualna ili spolna orijentacija je osnova diskriminacije po nizu zakona Republike Hrvatske. Ova kategorija je ovisna o socijalnim i biološkim standardima, a obuhvaća kategorije heteroseksualnosti, biseksualnosti, homoseksualnosti i aseksualnosti. Iako se često poseže za ovakvom kategorizacijom, nju treba izbjegavati jer je osnova diskriminacije i nepoštovanja identiteta te samoodređenja osobe. Popov i sur. (2011:12) nadalje daju i pojašnjenje pojma **seksualni identitet** koji se odnosi na samoidentificiranje i samodefiniranje. Ova je kategorija subjektivna, a ovisi prije svega o nama samima: o tome kako se osjećamo i kako

doživljavamo sebe kao seksualno biće, neovisno o socijalnim i biološkim kategorijama. Tako npr. biti lezbijka, ili biti gej, ne znači biti samo osoba homoseksualne orijentacije, već ti termini podrazumijevaju temeljni identitet osobe. Seksualna orijentacija osobe najčešće nije vidljiva, kao ni njen seksualni identitet. Ono što je vidljivo, prepoznatljivo i ono što osobu čini metom nasilja je netipični rodni izričaj i njen rodni identitet (Popov i sur., 2011:12).

Poznavanje osnovnih pojmova i terminologije važno je kako bismo se obratili osobi s maksimalno poštovanja, a to možemo činiti samo ako poštujemo njen identitet i samoodređenje. Stoga, treba izbjegavati termine poput "homoseksualna osoba" te se obraćati ljudima onako kako se identificiraju: gej/lezbijka/queer i sl. Potrebno je posebno se osvrnuti i na rodni/spolni identitet. Ime i spol označeni na osobnoj iskaznici (ili nekom drugom službenom dokumentu) ne moraju se podudarati s rodnim identitetom osobe. Stoga kod transrodnih i transeksualnih osoba trebamo voditi brigu o tome da se osobi obraćamo u onom rodu u kojemu sebe vide: muškom, ženskom ili gramatički neutralnom. Pristup ljudima u kojemu pokazujemo poštovanje prema seksualnom i rodnom identitetu osobe, uzimajući u obzir način na koji se osobe same identificiraju, omogućuje stvaranje povjerenja u službenu osobu (policijskog službenika/icu, zdravstvenog i socijalnog djelatnika/icu i dr.), te olakšava komunikaciju. Osobe koje prijavljuju nasilje, kao i svjedoci, na ovaj način dobivaju svojevrsnu podršku od policijskih službenika/icu, što pridonosi dinamici razrješenja tog pojedinog slučaja, ali i ohrabrivanju na prijavljivanje nasilja općenito (Popov i sur., 2011:13). No, nije sve tako jednostavno.

2. DISKRIMINACIJA I ZLOČIN IZ MRŽNJE

2.1. Diskriminacija

Oduvijek su oni koji se po nečemu razlikuju od većine doživljavali razne oblike diskriminacije. Prema zakonskoj definiciji, **diskriminacijom** se smatra stavljanje u nepovoljni položaj bilo koje osobe po osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije, kao i osobe povezane s njom rodbinskim ili drugim vezama. Također, diskriminacijom se smatra i stavljanje neke osobe u nepovoljni položaj na temelju pogrešne predodžbe o postojanju osnove za diskriminaciju (čl. 1. ZSD). Vidimo kako ZSD pobrojava 21 osnovu po kojoj je diskriminacija zabranjena. Diskriminacija na osnovi spola, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije, osnove su diskriminacije s kojima se najčešće susreću pripadnici/e LGBTIQ osobe (Popov i sur., 2011:15).

Pod diskriminacijom se laički najčešće podrazumijeva **izravna diskriminacija** – najočitije diskriminatorno ponašanje koje podrazumijeva postupanje na temelju predrasuda. Ovakvo ponašanje najčešće je vođeno osjećajem mržnje prema nekoj osobi ili društvenoj skupini, a njime se ulazi izravno u prava i slobode druge osobe, čini se nasilje nad osobom (fizičko ili psihičko) te se samim time krši niz zakona, pa i Zakon o suzbijanju diskriminacije. **Neizravna diskriminacija** je nepovoljno djelovanje na pripadnika/icu određene skupine kroz neku naizgled neutralnu mjeru (Popov i sur., 2011:15).

Diskriminacija se pojavljuje i u drugim često neprepoznatim oblicima (Deglau, Heršak, 1990): seksualno (spolno) uznemiravanje, emocionalno i moralno uznemiravanje, propuštanje razumne prilagodbe (npr. propust da se osobama s invaliditetom omogući pristup radnome mjestu, javnim resursima i sl.), poticanje na diskriminaciju, segregacija i sl.

U praksi se najčešće diskriminacija javlja kao: uznemiravanje ili vrijeđanje na osnovi seksualnog identiteta ili rodnog izražavanja, izvikivanje pogrđnih imena za LGBTIQ populaciju u raznim prigodama kada se želi nekoga uvrijediti (utakmice, povorke, prosvjedi i sl.), ismijavanje osobe zbog rodnog izražavanja, izazivanje konflikta i nasilje nad osobama samo zbog njihove pripadnosti LGBTIQ populaciji.

2.2. Zločin iz mržnje

Definicija zločina iz mržnje prvi put je u hrvatskom kaznenom pravu donesena Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona 28. lipnja 2006. godine (NN 71/06.). Tom zakonskom definicijom zločinom iz mržnje se smatralo svako kazneno djelo iz Kaznenog zakona ako je počinjeno iz mržnje prema osobi zbog njezine rase, boje kože, spola, spolne orijentacije, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja, naobrazbe, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina, (čl. 89. st. 36. KZ-a). Vidimo kako je ova definicija bila prilično široka posebno jer završava generalnom klauzulom "... ili drugih osobina".

U važećem KZ-u člankom 87. stavkom 21. definiran je zločin iz mržnje kao kazneno djelo počinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, invaliditeta, spola, spolnog opredjeljenja ili rodnog identiteta druge osobe. KZ-om je propisano kako će se takvo postupanje uzeti kao *otegotna okolnost* ako KZ-om nije izričito propisano *teže kažnjavanje* (teško ubojstvo – čl. 111. t. 4. KZ-a; sakaćenje ženskih spolnih organa – čl. 116. st. 3. KZ-a; tjelesna ozljeda – čl. 117. st. 2. KZ-a; teška tjelesna ozljeda – čl. 118. st. 2. KZ-a; osobito teška tjelesna ozljeda – čl. 119. st. 2. KZ-a; teška kaznena djela protiv spolne slobode – čl. 154. st. 1. t. 4. KZ-a; izazivanje nereda – čl. 324. st. 2. KZ-a). Također, KZ-om je predviđeno da se određena kaznena djela, ako su počinjena iz mržnje, progone po službenoj dužnosti, a ne temeljem prijedloga ili privatnom tužbom (čl. 138. st. 2. KZ-a, prisila; čl. 139. st. 4. KZ-a, prijetnja).

Usporedbom ovih dviju definicija možemo zaključiti kako u *novoj definiciji* zločina iz mržnje nisu navedene osnove kao što su: jezik, političko ili drugo uvjerenje, socijalno podrijetlo, imovina, rođenje, naobrazba, društveni položaj i dob. No, u toj definiciji kao novinu imamo: etničko podrijetlo, invalidnost umjesto zdravstvenog statusa (što je ujedno i određenija osnova) te *rodni identitet* što je od važnosti za LGBT osobe, pored spolnog opredjeljenja, budući da upravo taj rodni identitet može biti čest motiv kod počinitelja zločina iz mržnje.

Zločin iz mržnje ima širi značaj nego običan zločin. On ima utjecaj ne samo na žrtvu, nego na sve članove žrtvine skupine također, kao i na članove drugih grupa koje podliježu počinjenju zločina iz mržnje. Zločin iz mržnje napada i socijalnu stabilnost općenito, te vodi nepovjerenju i strahu (Popov i sur., 2011:25).

2.3. Nasilje nad LGBT osobama

Nasilje nad LGBT populacijom je *skupni pojam* kojim se opisuju i obuhvaćaju različiti oblici homofobnog ponašanja koji imaju za cilj ili posljedicu poniziti i povrijediti integritet, zdravlje i sigurnost osobe ili osoba samo zato što su identificirane kao lezbijke, gejevi ili biseksualne osobe. Pikić i Jugović (2006:8) u svom su istraživanju ispitivale ekonomsko, psihološko, fizičko i seksualno nasilje, ne ulazeći u analizu strukturalnog, duhovnog i drugog nasilja. Razlog tome je mišljenje autorica kako su upravo ti nabrojani oblici nasilja usmjereni protiv osnovnih područja integriteta, zdravlja i sigurnosti svake osobe, pa su stoga analizirani oblici nasilja bili primjereni u istraživanju nasilja nad seksualnim manjinama. U podlozi svih tih oblika nasilja nalazi se zloraba moći počinitelja koji koriste stigmatizirani položaj LGBT populacije u društvu, što seksualne manjine čini osjetljivom i nezaštićenom populacijom. Analizirano diskriminatorno ponašanje, odnosno nasilje – autorice su definirale na temelju definicija izrađenih od Ekspertne skupine za borbu protiv nasilja nad ženama⁴:

- **Ekonomsko nasilje** – nejednaka kontrola nad pristupom zajedničkim resursima, na primjer: uskraćivanje/kontroliranje pristupa novcu i njegovom raspolaganju, sprječavanje pristupa zaposlenju ili obrazovanju, uskraćivanje prava na vlasništvo.⁵
- **Psihološko nasilje** – izrugivanje, vrijeđanje, ismijavanje, prigovori, prijetnje, ucjene, izolacija, prijezir, maltretiranje i javni napad. Ovo se obično doživljava kao štetno za vlastiti identitet i dobrobit, napose ako je trajno.⁶
- **Fizičko nasilje** – guranje, odguravanje, gađanje raznim predmetima, povlačenje za kosu, udaranje, premlaćivanje, udaranje nogama, paljenje, ugrizi, davljenje, ubodi, genitalno osakaćivanje, mučenje, ubojstvo. Težina ozljeda varira od minimalnih ozljeda, preko polomljenih zubi do trajne ozljede i smrti.⁷
- **Seksualno nasilje** – svaka seksualna aktivnost bez pristanka što uključuje: seksualno zadirkivanje, dovikivanje i neprimjerene viceve, uvredljive telefonske pozive, neželjene seksualne prijedloge, prisilu na sudjelovanje ili gledanje pornografije, neželjeno diranje, prisilan spolni odnošaj, silovanje, incest, bolni ili ponižavajući

⁴ [http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG-S-VL\(97\)1_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG-S-VL(97)1_E.pdf) - 15. 2. 2006.

⁵ Među osobama koje su doživjele *ekonomsko nasilje* (N=36 od 202) u razdoblju od 2002. do kraja 2005. godine, dvije trećine njih je kazalo da su počinitelji ekonomskog nasilja *članovi uže obitelji* (N=24 od 38). To i nije neobično ako se uzme u obzir da je više od trećine sudionika/ica živjelo s roditeljima te da pripadnici mlađe dobne skupine češće doživljavaju ekonomsko nasilje. Očito je da su članovi uže obitelji ti koji imaju moć i zloupotrebljavaju je kad je u pitanju materijalna sigurnost ili izbacivanje lezbijki, gejeva i biseksualnih osoba iz vlastitog doma (Pikić, Jugović, 2006:22).

⁶ *Psihološko nasilje* najčešće su počinile sudionicima/ama istraživanja *nepoznate osobe* (N=83 od 125). Oni čine čak 68% počinitelja incidenata psihološkog nasilja. Dva puta češće su počinitelji nepoznate osobe na javnim otvorenim mjestima (N=56), npr. na ulici ili u parku, nego nepoznate osobe u javnim zatvorenim prostorima (N=27) kao što su restorani ili kafići. Kolegice i kolege u školi, na fakultetu ili poslu te članovi uže obitelji – nakon nepoznatih osoba najčešći su počinitelji psihološkog nasilja, no poznati su i primjeri psihološkog nasilja od strane profesionalaca iz pomagačkih struka te vjerskog osoblja (Pikić, Jugović, 2006:23).

⁷ Čak tri četvrtine počinitelja *fizičkih napada* (N=22 od 29), poput gađanja predmetima, šamaranja, udaranja ili napada oružjem, su bile nepoznate osobe na javnim otvorenim mjestima. (Pikić, Jugović, 2006:24)

seksualni čin, nasilnu trudnoću, trgovanje ženama i eksploataciju u industriji seksa.⁸

2.4. Učestalost diskriminacije i nasilja nad LGBT osobama u Europi i Hrvatskoj

Rezultati istraživanja provedenih na homoseksualnoj i biseksualnoj populaciji u **Europi**, na poticaj ILGA-e Europe (*International Lesbian and Gay Association*) 2001. i 2002. godine, daju opći presjek različitih vrsta diskriminacija i nasilja kojeg su doživjele LGB osobe. Zbog ograničenosti prostora navest ćemo samo rezultate istraživanja za Poljsku, Sloveniju, i Slovačku (Jojart, Šipošova, Daučikova, 2002:47-48, prema: Pikić, Jugović, 2006:9-10).

- *Poljska*: broj sudionika bio je 215, od kojih 35 (16%) žena i 179 (83,5%) muškaraca, s jednom osobom koja se identificirala kao "drugo". 22% osoba je doživjelo nasilje, 51% osoba je doživjelo uznemiravanje, 72% krije svoju seksualnu orijentaciju od susjeda i/ili vlasnika stana kojeg iznajmljuju, 32% doživjelo je diskriminaciju u crkvi, 25,5% doživjelo je uznemiravanje na radnome mjestu, 17% nije bilo dopušteno da se prijave za posao, 5% napustilo je posao zbog seksualne orijentacije, 49% bi emigriralo, 63% izjavilo da bi razlog za emigraciju bila seksualna orijentacija.
- *Slovenija*: broj sudionika je bio 172, od kojih su 43,6% bile žene, 52,9% muškarci, a 3,5% sudionika se nije izjasnilo. 49,4% doživjelo nasilje ili uznemiravanje, 37,8% skriva seksualnu orijentaciju na radnome mjestu, 20% doživjelo uznemiravanje na radnome mjestu, 14,5% bilo uskraćeno unapređenje na poslu, 7,6% doživjelo diskriminaciju u zdravstvenom sustavu, 7% doživjelo diskriminaciju i uznemiravanje u segmentu stanovanja, 11% doživjelo diskriminaciju zbog seksualne orijentacije za vrijeme odsluživanja vojnog roka, 34,9% seksualna orijentacija bi tvorila značajni dio u odlučivanju za emigriranje.
- *Slovačka*: broj sudionika je bio 251, od kojih 87 žena (35%) i 164 muškarca (65%). 15% doživjelo fizičko nasilje, 43% doživjelo uznemiravanje, 85% nekad i uvijek taji seksualnu orijentaciju pred poznatim i nepoznatim ljudima u javnom prostoru, 30% doživjelo diskriminaciju unutar svoje obitelji, 77% žele emigrirati zbog seksualne orijentacije.

Učestalost i oblike diskriminacije i nasilja protiv LGBT osoba u **Hrvatskoj** opisuju Popov i sur. (2011:16) temeljem prikupljenih podataka iz nekoliko istraživanja koji su provedeni u Hrvatskoj.

- *Parmač* (2005) je provedenim istraživanjem prikupila podatke koji ukazuju na to kako bi se 13,7% muških i 3,4% ženskih sudionika/ica istraživanja odreklo svog sina ukoliko bi bio gej. Sudionici/ice istog istraživanja izjavljuju da ne žele da im dijete odrasta u društvu koje tolerira mušku (60,3% M i 26,3% Ž) odnosno žensku (37,5% M i 28,6% Ž) homoseksualnost.
- *Pikić i Jugović* (2006) svojim istraživanjem dolaze do podatka kako je 51,3% anketiranih LGBT osoba doživjelo neki od oblika nasilja, a među tih viktimiziranim osobama njih 42% slučajeva doživjelo je psihološki oblik nasilja, dok se u 30% slučajeva radilo o seksualnom nasilju, u 15% slučajeva zabilježeno je fizičko

⁸ Kod *seksualnog nasilja* najčešći počinitelji (N=69) su *nepoznate osobe*. Oni čine preko 50% svih počinitelja seksualnog nasilja. Nešto se češće radi o nepoznatim osobama u javnim zatvorenim (N=21) nego na javnim otvorenim mjestima (N=15). Prijatelji/ce (N=11) i kolege/ice (N=7) po učestalosti slijede iza nepoznatih osoba. (Pikić, Jugović, 2006:25)

nasilje, a primjetan je i visok postotak (18%) ekonomskog nasilja. I upravo zbog toga LGBT osobama je potrebno osigurati i pružiti odgovarajući psihoterapijski i socioterapijski tretman u skladu sa Smjernicama za psihoterapijski rad s lezbijkama, gejevima i biseksualnim klijenticama i klijentima (Poštarić, 2006).

- *Istraživanje LORI* (2006) potvrđuje nalaze Pikić i Jugović (2006) da je svaka druga homoseksualna osoba (47,1%) bila izložena nekoj vrsti nasilja.
- Prema istraživanju *agencije Puls* (2009), kojeg prenose Popov i sur. (2011:16), između 20–25% ispitanika/ica u potpunosti se slaže ili se djelomično slaže s izrazito stereotipnim tvrdnjama na osnovi seksualne orijentacije, odnosno svaki četvrti/peti ispitanik/ica ima negativan stav spram pripadnika/ica LGBTIQ populacije.

3. NEPRIJAVLJIVANJE DISKRIMINACIJE ILI NASILJA NAD LGBTIQ OSOBAMA

Neprijavljanje diskriminacije i nasilja počinjenih na štetu LGBTIQ osoba jedan je od značajnih problema vezanih kako uz progon počinitelja takvih djela, tako i uz opću prevenciju tog oblika kriminaliteta. Otvara se prostor procjeni velike tamne brojke, a o točnim statistikama žrtava homofobnog nasilja teško je govoriti. Prema istraživanju Pikić i Jugović (2006:28) čak 80% osoba koje su doživjele neki oblik nasilja u razdoblju od 2002. do kraja 2005. godine to nasilje nisu prijavile policiji. Razlozi neprijavljanja nasilja policiji variraju od nepovjerenja prema policiji, radi vlastite procjene nedostatne težine nasilja za prijavu policiji, te zbog straha, srama i nelagode. Međutim, nevoljkost neprijavljanja ne očituje se samo kada je riječ o prijavljivanju tijelima progona. I nevladine organizacije koje se bave podrškom LGBT osobama koje su doživjele diskriminaciju ili koji oblik nasilja, imaju znatnih problema u dokumentiranju inkriminiranih događaja (Juras, 2011:20). Tako prema podacima Pikić i Jugović (2006:29) čak 78% osoba, koje su doživjele neki oblik nasilja u razdoblju 2002.–2005. godine, nisu se obratile za savjet Pravnom timu Iskorak ili Kontra. Razlog tome bila je njihova procjena o nepostojanju pravne osnove za prijavu nasilja, zbog mišljenja kako je prijava nepotrebna, a određeni broj osoba, žrtava izrazio je nepovjerenje i odbojnost prema Iskoraku i Kontri, a dijelom i zbog neinformiranosti o postojanju Pravnog tima.⁹

Važno je prepoznati posebnosti LGBT problematike kako bi se shvatilo zašto se nasilje ne prijavljuje, ali i kako bi se bilo u mogućnosti ohrabriti oštećene osobe da prijave nasilje. Razlozi neprijavljanja policiji su višestruki. Jedan od razloga neprijavljanja homofobnog nasilja svakako je strah osobe od otkrivanja njezine seksualne orijentacije te detalja o rodnom identitetu i životu okolini i javnosti. Mnoge LGBT osobe zbog straha od reakcija okoline i viktimizacije skrivaju svoj seksualni identitet čak i od najbližih prijatelja/ica i obitelji (Popov i sur, 2011:22). Među razlozima neprijavljanja još se navodi strah od stigmatizacije, nepovjerenje u službene osobe s kojima se žrtva susreće u postupku, nedostatak informacije o mogućoj pomoći kao i nedostatak nadležnih službi pomoći,

⁹ Pikić i Jugović (2006:29) su prikupili i pobrojali razloge zbog kojih se osobe koje su doživjele teže nasilje nisu obratile Pravnom timu za pomoć: "*Nisam znao da postoji Pravni tim*", "*Nisam znala da to postoji*", "*Nisam dovoljno informirana!!!*", "*Ne znam broj telefona niti adresu*", "*Jer ne vjerujem u njihovu stručnost*", "*A što mi oni mogu pomoći?*", "*Bio sam premlad*", "*Bilo mi je prvi put i na neki način nisam imao hrabrosti*", "*Ne da mi se zamarati, to su samo nepoznate osobe*".

strah od počinitelja. Žrtve zločina iz mržnje nešto češće prijavljuju teža kaznena djela počinjena na njihovu štetu kao što su teška tjelesna ozljeda ili prijetnja smrću. Međutim, zbog duljine trajanja kaznenog postupka, bojazni od otkrivanja spolne orijentacije neposrednoj okolini ili javnosti te zbog drugih subjektivnih okolnosti, poznate žrtve koje su prijavile ova kaznena djela, često su sklone odustati od daljnjeg sudjelovanja u postupku (Juras, 2011:21).

Uvijek je važno voditi brigu o osjetljivosti žrtve koja je upravo proživjela traumatski događaj. Stoga je stalno potrebno napominjati kako pristup LGBT žrtvi nasilja tijekom njenog prijavljivanja i razgovora o počinjenom nasilju ili diskriminaciji nad njom, od strane policijskih službenika/ica, zdravstvenih ili socijalnih djelatnika/ica, treba biti profesionalan. Profesionalci trebaju pristupati oštećenoj osobi s empatijom, razumijevanjem i poštovanjem proživljene traume, a svoje stavove (ukoliko su negativni!) nikako ne bi smio/smjela iskazivati na svome radnom mjestu. Svakako je potrebno nastojati izbjegavati i sekundarnu diskriminaciju, a to je ponovljena diskriminacija do koje dolazi kada žrtva diskriminacije u prijavi institucijama nailazi na opetovanu diskriminaciju u obliku manjka podrške, razumijevanja i odgovaranja profesionalaca na potrebe žrtve (Popov i sur., 2011:22).

4. PODRUČJA PREVENCIJE DISKRIMINACIJE I NASILJA NAD LGBT OSOBAMA

Gail Mason (1993) smatra kako je, kao osnova za uspješnu primjenu preventivnih mjera protiv diskriminacije i nasilja nad LGBT osobama na različitim područjima, najprije potrebno promijeniti postojeće, vlastito gledište prema homoseksualnosti, kao nečemu nemoralnom, nečemu što nije u redu, odnosno da se radi o nečemu grješnome. Ukratko, autor zagovara potrebu promjene stava i gledišta kako su lezbijke i gejevi prihvatljiva meta za ismijavanje, uznemiravanje, zlostavljanje i/ili napad. Iznoseći svoju strategiju prevencije protiv nasilja nad LGBT osobama, Mason posebno upućuje na sedam važnih područja:

- 1. Diskriminacijsko i antidiskriminacijsko zakonodavstvo** – zakonske reforme koje zakonodavac čini radi dekriminalizacije homoseksualnih odnosa LGBT osoba trebaju biti snažne poruke zajednici glede politike sprječavanja diskriminacije i nasilja nad LGBT osobama. Preispitivanje potrebe promjene postojećeg zakonodavstva radi uklanjanja diskriminatornih normi posebno se odnosi na područje zaštite ljudskih prava, socijalnog, radnog, obiteljskog i zdravstvenog prava, kao i na obrazovno, stvarno, nasljedno, mirovinsko i druga prava. Na taj način upućuje se poruka svim članovima zajednice kako su istospolne zajednice legitiman i prihvatljiv način života i kako se diskriminacija na temelju spolnog ili rodnog identiteta ili izražavanja neće tolerirati.
- 2. Edukacija** – tijekom obrazovanja potrebno je kroz sadržaje određenih predmeta pružiti točne i znanstveno stvarno utvrđene informacije o homoseksualnosti. Također se preporuča izvođenje radionica u kojima bi se polaznici upoznali sa sadržajima i oblicima diskriminatornog ponašanja i s oblicima nasilja iz mržnje prema LGBT osobama. Predlažu se tečajevi za sve zaposlene, kao što su učitelji/ice, zdravstveni i socijalni djelatnici/ice, psiholozi/psihologinje, psihijatri/ice koji se u svom radu susreću sa homoseksualnošću, homofobijom i nasiljem nad LGBT osobama, na kojima bi se raspravljali aktualni sadržaji i problemi svakodnevice.

3. **Mediji** – primijećeno je kako se u medijima ignoriraju vijesti o nasilju nad LGBT osobama, a žrtve se pak boje istupiti u medijima zbog straha od osвете, otkrivanja ili stigmatizacije. Mason se zalaže za sustavno izvješćivanje o svim oblicima nasilja iz mržnje kako bi se taj problem što intenzivnije identificirao u javnosti i kako bi se potpomoglo razvijanje okruženja tolerancije i suživota. Mediji imaju važnu ulogu u redefiniranju pojedinih društvenih normi koje možda trenutačno prešutno dopuštaju, ili možda čak i potiču nasilje nad LGBT osobama i druge oblike viktimizacije.
4. **Sustav kaznenog pravosuđa** – kazneno pravosuđe prije svega mora prihvatiti gledište kako je nasilje iz mržnje i diskriminacija nad LGBT osobama vrlo ozbiljno nasilje, zločin, a Mason se zalaže i za izricanje težih kazni kada se radi o ovakvim oblicima delikata. Također i Fin i McNeil (prema Masonu, 1993) tvrde kako će se strožim kažnjavanjem takvih počinitelja uputiti poruka javnosti (opća prevencija) kako je takvo nasilje iz mržnje ozbiljan problem, a ne bezopasna šala te da se takva ponašanja neće tolerirati (specijalna prevencija). U smislu prevencije ukazuje se i na problem dugotrajnih postupaka, što ne djeluje preventivno (izvjesnost kažnjavanja, "tu i sada", ima značajan preventivni učinak).
5. **Policija** – u ovom području autor posebno ističe potrebu razvijanja korektnog odnosa između policije i zajednica LGBT osoba. Tako su neke policijske uprave u Australiji odredile policijske službenike za kontakt-osobe sa LGBT zajednicama na području nadležnosti pojedinih policijskih uprava. Mason posebno napominje potrebu obrazovanja policije glede nasilja iz mržnje, a posebno u sklopu obuke u svezi s prevencijom takvog nasilja u lokalnoj zajednici, njegovom suprotstavljanju i sprječavanju te pružanju pomoći i načinu ophođenja sa žrtvama – LGBT osobama.
6. **Istraživanja i statistika** – kako bi se razumjela težina zločina iz mržnje, njegov način počinjenja i počinitelj te mjesto zločina, potrebni su nam točni statistički podaci. Te informacije i podaci pomoći će u uvođenju korisnih mjera radi suprotstavljanja i sprječavanja takvog nasilja kroz identifikaciju ciljanih područja, potencijalnih žrtava i mogućih počinitelja. Za poduzimanje preventivnih mjera glede ovog oblika kriminaliteta od značaja su i istraživanja koja provode znanstveno-nastavne institucije kao i udruge LGBT osoba.
7. **Prevencija zajednice i edukacijski programi** – npr. u Sidneyju su organizirane ulične ophodnje u LGBT područjima kako bi se ulice učinile sigurnije noću. Također je značajan i projekt vezan za edukaciju i uvježbavanje pružanja pomoći LGBT žrtvama nasilja koji je financiran od Odjela za zdravstvo New South Walesa. Učinjeno nasilje iz mržnje, počinjenu štetu, njegovu učestalost, moguće rizike i posljedice potrebno je evidentirati na razini zajednice (spoznati karakteristike ovog oblika kriminaliteta za tu konkretnu zajednicu) kako bi se mogle planirati i provoditi one preventivne mjere koje će postići najbolji učinak.

5. PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJU ZLOČINA IZ MRŽNJE

U ožujku 2011. godine Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske donio je **Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje** (skraćeno: Protokol) koji se temelji na obvezama koje za Republiku Hrvatsku proizlaze iz potpisanih međunarodnih dokumenata. Svrha je Protokola osigurati uvjete za djelotvoran i cjelovit rad nadležnih tijela koja sudjeluju u otkrivanju, postupanju i praćenju rezultata postupaka vođenih zbog zločina iz mržnje radi unaprjeđenja sustava praćenja zločina iz mržnje, (čl. 2. Protokola). Protokolom se želi zaštititi žrtva zločina iz mržnje i njezina temeljna ljudska prava zagarantirana Ustavom

Republike Hrvatske i međunarodnim dokumentima, (čl. 3. Protokola). Protokol se temelji na zakonskim i podzakonskim aktima (čl. 4. Protokola), a njime se reguliraju:

- *obveze nadležnih tijela* koja sudjeluju u otkrivanju, postupanju i praćenju rezultata postupaka vođenih zbog zločina iz mržnje,
- *način i sadržaj suradnje* između nadležnih tijela koja sudjeluju u otkrivanju, postupanju i praćenju rezultata postupaka vođenih zbog zločina iz mržnje,
- *ostale aktivnosti i obveze* nadležnih tijela koja sudjeluju u otkrivanju, postupanju i praćenju rezultata postupaka vođenih zbog zločina iz mržnje a odnose se na izobrazbu i edukaciju o suzbijanju zločina iz mržnje.

5.1. Obveze iz Protokola – Ministarstvo unutarnjih poslova

Ministarstvo unutarnjih poslova će prema obvezama iz Protokola poduzimati mjere u svrhu zaštite žrtava zločina iz mržnje, suzbijanja zločina iz mržnje i sprječavanja širenja mržnje prema osobama, (čl. 5. Protokola). Ministarstvo unutarnjih poslova odnosno Ravnateljstvo policije i policijske uprave nadležne su za prikupljanje informacija, kriminalističko istraživanje i prijavljivanje osoba koje su počinile kazneno djelo zločina iz mržnje ili prekršaj počinjen iz mržnje (čl. 6. st. 1. Protokola). Ministarstvo unutarnjih poslova će također prikupljati podatke o skupinama, pripadnicima skupina i pojedincima koji u svom djelovanju iskazuju sklonost činjenju kaznenih djela odnosno prekršaja koji se mogu karakterizirati kao zločin iz mržnje s ciljem prevencije i sprječavanja zločina iz mržnje (čl. 6. st. 2. Protokola).

U slučaju zaprimanja dojave o zločinu iz mržnje ili zaprimanja zahtjeva za pružanje pomoći osobi izloženoj bilo kojem obliku ili modalitetu zločina iz mržnje, policijski službenik dužan je temeljem članka 7. Protokola postupati na sljedeći način:

1) Žurno i bez odgode uputiti na mjesto događaja policijske službenike radi pružanja intervencije, tj. provjere dojave ili zahtjeva. Temeljem uvida u zatečeno stanje odmah poduzimati mjere i radnje u cilju trenutne zaštite i pružanja potrebne zdravstvene i druge pomoći osobi oštećenoj zločinom iz mržnje te sprječavanja počinitelja u daljnjem počinjenju zločina iz mržnje.

2) Pribaviti podatke i prikupiti obavijesti potrebne za razjašnjavanje i dokazivanje prekršajnog ili kaznenog djela počinjenog iz mržnje a za koje se postupa po službenoj dužnosti, s posebnim naglaskom na utvrđivanje sljedećeg:

- (a) pripadnost oštećene osobe skupini čija pripadnost je bila motiv zločina iz mržnje,
- (b) motiv počinjenja zločina iz mržnje i pripadnost počinitelja skupini,
- (c) posljedica,
- (d) način utvrđivanja događaja motiviranog mržnjom,
- (e) kvalifikacija događaja.

3) U utvrđivanju gore navedenih podataka, postupanje će se temeljiti na zaštiti privatnosti i osobnih podataka sudionika događaja.

4) U cilju što kvalitetnije obrade konkretnog slučaja, uspostaviti suradnju s drugim čimbenicima koji bi u konkretnom slučaju zločina iz mržnje mogli pomoći, primjerice s organizacijama civilnoga društva, vjerskim zajednicama te stručnjacima koji se bave navedenom problematikom.

5) Posebno označavati predmete zločina iz mržnje.

6) Unositi podatke o kaznenom djelu odnosno prekršaju, počinitelju i oštećenim osobama te motivu, u postojeću Evidenciju zločina iz mržnje.

7) Pratiti stanje po predmetima od saznanja za događaj pa sve do završetka postupka (*track record*), poglavito u prekršajnom postupku gdje Ministarstvo unutarnjih poslova nastupa s pozicije ovlaštenog tužitelja.

6. PRIKAZ ŽIVOTNE SITUACIJE

Slijedi prikaz životne situacije osobe R. koja je tijekom 2003. do 2005. godine liječena u jednoj psihijatrijskoj ustanovi (Poredoš i sur., 2006).

Pod nazivom **granični poremećaj osobnosti** (*borderline*) razumijevaju se nestabilan identitet, nestabilnost interpersonalnih odnosa i nestabilnost raspoloženja (prema Dakić-Koretić, 1995; Hotujac, 1995). Identitet se očituje u nesigurnoj predstavi o sebi, svojim ciljevima, seksualnoj orijentaciji i izboru profesije. Takve osobe lako zapadaju u depresiju, anksioznost ili iritabilnost. Prisutni su praznina i dosada. Tolerancija da se bude sam izrazito je smanjena. Naleti nekontroliranog gnjeva, prijetnje, te pokušaj ili realizacija samoubojstva kompletiraju kliničku sliku. U ovom radu prikazat ćemo životnu situaciju pacijentice R. koja je liječena stacionarno i putem dnevne bolnice u jednoj psihijatrijskoj ustanovi. R. potječe iz afunkcionalne obitelji s mnogim poteškoćama odrastanja. Doživljava krizu identiteta, u adolescentskoj dobi počinje eksperimentirati s alkoholom što s vremenom prerasta u kroničnu ovisnost. Ne uspijeva ostvariti profesionalno ostvarenje, ima poteškoća u emotivnim partnerskim vezama i u svakodnevnom društvenom funkcioniranju. U kontinuiranom je psihoterapijskom procesu.

R. je rođena šezdesetih godina u Njemačkoj kao prvo od dvoje djece iz braka svojih roditelja. Kad je navršila nekoliko mjeseca života, roditelji su je samu avionom vratili u Hrvatsku gdje je nadalje prepuštena na skrb i brigu baki. Majku nije vidjela do svoje 4. godine života. Krajem šezdesetih godina roditelji se vraćaju u domovinu i ubrzo majka rađa sina. Roditelji su prema sinu sasvim drugačiji: nježni, pažljivi ..., a R. se osjeća odbačena. I tako se nastavlja kroz cijeli život. U obitelji su bili prisutni međusobno poremećeni odnosi. Oboje roditelja bili su skloni konzumiranju alkohola, pa tako R. odrasta u izrazitoj "alkoholnoj kulturi". Odgoj obiluje zabranama i raznim oblicima zlostavljanja; osobito teško doživljava ponižavanja pred vršnjacima. Majku opisuje kao "šminkericu" – sebi nedostižnu. Kada pokušava ostvariti identifikaciju s majkom, ista joj to ne dozvoljava. R. počinje zanemarivati vlastiti izgled. Roditelji su joj bili vrlo strogi, branili izlaske, druženje s vršnjacima, pa se R. počela baviti sportom kao jedinim načinom izbjivanja iz kuće. Iako nespojivo, gotovo poslije svakog treninga slijedi opijanje alkoholom. Dolazi do pojave krize identiteta. Oko svoje 18-e godine uočava sklonost prema istom spolu. Od svoje 24-te godine u individualnom je psihoterapijskom tretmanu. Imala je višegodišnju vezu s partnerom suprotnog spola kako bi prividno "zavarala" okolinu i ostavila dojam "normalne osobe". Dugo je skrivala svoje istospolne sklonosti i to joj je predstavljalo značajan intrapsihički problem.

Sredinom devedesetih odlazi živjeti u drugi grad. Tamo biva zaposlena na više raznih mjesta gdje sama daje otkaz zbog nemogućnosti adekvatnog funkcioniranja. Imala je višegodišnju vezu s partnericom. U tom odnosu preuzima ulogu žrtve, ne donosi nikakve

odluke i biva podređena. Nastavlja model ponašanja sličan onome u primarnoj obitelji. Doživljava sve veće psihičke poteškoće i traži stručnu pomoć.

Iz nalaza i mišljenja psihologa:

Aktualno kognitivno postignuće je na prosječnoj razini intelektualne učinkovitosti u odnosu na kronološku dob. Ima znatnih poteškoća s usmjeravanjem i održavanjem pažnje i misaone koncentracije. Slabije uočava relevantne detalje. Lako odustaje kada naiđe na poteškoće. Uočava se izrazita disproporcija između snalaženja u apstraktnim zadacima i nesnalaženja u konkretnim zadacima što upućuje na autističnu logiku i mogućnost psihotične dekompenzacije. Ispitivanje osobnosti ukazuje na iznimno anksioznu i pasivno-agresivnu strukturu. Kod pacijentice dominira osjećaj inferiornosti i nesigurnosti, jak osjećaj krivnje i kronično depresivno raspoloženje. Emocionalno je nezrela. Evidentne su poteškoće u interpersonalnim relacijama, jer je pojačano osjetljiva i hostilno reagira kada se pred nju postavljaju neki zahtjevi. Sklona je optuživanju drugih za svoje probleme. Povećana je mogućnost zlorabe alkohola u svrhu redukcije jake intrapsihičke tenzije. Agresivni naboj je visok i sklona je agresivnim ispadima po načelu *acting-outa*, pogotovo u alkoholiziranom stanju. Povećan je suicidalni rizik. Na emocionalnom planu notira se izrazito naglašen osjećaj depriviranosti i nezadovoljstva trenutačnom životnom situacijom, uz moguća povremena suicidalna promišljanja. Pacijentica ima poteškoća s kontrolom agresivnih impulsa uslijed oslabljenih inhibitornih kapaciteta. Povlači se i izolira od socijalne okoline. U odnosima je smanjeno kritična i zavisna. Ima problema s donošenjem odluka, jer nema jasnih ciljeva. Sadržaji dobiveni projektivnim tehnikama govore o primarnoj obitelji pacijentice kao glavnom konfliktnom području, pogotovo odnos s dominantnom majkom. Narušenog je samopoštovanja i vjere u vlastite sposobnosti. Strah ju je autoriteta. Uočavaju se konflikti volje i pojačana osjetljivost u interpersonalnim relacijama.

Psihijatrijska liječenja:

I. 2003/2004. godine, na odjelu za liječenje alkoholizma. Nastavak liječenja poslije pokušaja suicida tabletama i komplikacija s alkoholizmom, te akutnog zbrinjavanja u općoj bolnici jednog grada na moru. Verbalizira želju za liječenjem, suradnički raspoložena, kritična prema abuzusu, u svakodnevnoj komunikaciji sklona agresivnim ispadima kako bi privukla pažnju.

II. 2004/2005. godine, na odjelu za depresivne poremećaje. Premještena na nastavak liječenja poslije ponovljenog pokušaja suicida tabletama; bolnicu doživljava kao utočište, nadalje prisutni agresivni impulsi u obliku nagona za razbijanjem (stakla, pokućstva i sl.), nezadovoljna osobnom životnom situacijom (usamljenost, neriješenost profesionalne i stambene egzistencije), emotivno topla.

III. 2005. godina, opća dnevna bolnica. Liječena grupnom psihoterapijom, socioterapijskim i radno-okupacijskim postupcima, član je grupe za podršku, te uključena u rad udruge za pomoć pacijentima s duševnim bolestima i članovima njihovih obitelji.

R.-ino liječenje je u tijeku. Nadalje joj je osobit problem neriješena egzistencija i prilično loš odnos sa majkom – majka je izrazito dominantna, sklona naredbama, zabranama, kritikama, vrijeđanjima i omalovažavanjima. Teško prihvaća R.-in odabir istospolne

partnerice; srami je se u društvu i pred srođnicima; srami se njene psihičke bolesti i upitna je majčina podrška u procesu liječenja. Prividna "velika zainteresiranost" za kćer krije drugačije ponašanje i negativne emocije. R. posjeduje značajan unutarnji kapacitet za rad na sebi, dobrog je uvida u svoja psihička stanja i društvena ponašanja koja valja mijenjati kako bi ostvarila veći stupanj samostalnosti i osobne odgovornosti za svoj život.

7. ZAKLJUČNA PROMIŠLJANJA

Ostaje otvoreno pitanje kakav tretman u sustavu zdravstvene (psihijatrijske) i socijalne skrbi imaju LGBTIQ osobe. Da li bi danas gotovo 10 godina kasnije mlada R. imala drugačiji tretman liječenja i rehabilitacije? Također je još uvijek nepoznanica koliko su stručnjaci u području zdravstva i socijalne skrbi, pravosuđa i policije informirani i oslobođeni od predrasuda kada dođu u profesionalni kontakt s LGBTIQ osobama. Sve su to pitanja na koja još uvijek nemamo jasne odgovore i veliko je to područje na kojem trebamo pokazati svoju profesionalnost, etičnost, toleranciju i znanje.

Društvene vrijednosti i norme se mijenjaju, a dolazi i do novih oblika svakodnevnog življenja i socijalnog funkcioniranja. Globalizam donosi nove spoznaje, ideje i životne stavove. Želimo li preživjeti – trebamo se uklopiti i prilagoditi novim životnim datostima.

Kod diskriminacije LGBTIQ osoba potrebno je smisljeno poticati i usmjeravati društveno osvješćivanje ovog oblika diskriminacije, te ohrabrivati žrtve LGBTIQ osobe da se što više koriste dostupnim mehanizmima institucionalne zaštite kao što su pojedinačne pritužbe pravobraniteljici za ravnopravnost spolova ili pokretanje antidiskriminacijskih sudskih postupaka. U vremenu koje je pred nama očekuje nas promjena i izrada novih zakonskih rješenja kojim bi se, u skladu s obvezama koje Republike Hrvatska ima prema Europskoj uniji i Vijeću Europe, na odgovarajući način uredio obiteljski, građanski, socijalni, zdravstveni i imovinski status LGBTIQ osoba u Hrvatskoj. Predstoji nam i sustavna edukacija stručnjaka u policiji, državnom odvjetništvu, sudstvu, zdravstvu, socijalnoj skrbi, prosvjeti i drugdje sa svrhom osvješćivanja i senzibiliziranja javnosti o pravima LGBTIQ osoba.

Hvalevrijedno je postojanje *Priručnika za savjetovanje i psihoterapiju gejeva, lezbijki, biseksualnih i transrodnih klijenata i klijentica* Američkog psihološkog društva kojeg su zajedno priredile udruge LORI, Kontra i inQueerzicija. Priručnik je pisan jasnim i razumljivim jezikom. Pažljivo objašnjava mnoge važne sadržaje rada sa LGBTIQ klijentima, te su ga pisali renomirani stručnjaci u području terapijskog i savjetodavnog rada sa LGBTIQ populacijom. Dodatnu vrijednost daje to što je priručnik u originalu objavila jedna od vodećih stručnih organizacija u području psihologije, a to je Američko psihološko društvo. Sadržaj donosi razne teme značajne za afirmativni pristup LGBTIQ klijentima, a sastoji se od tri dijela: osnovne značajke konteksta društva za rad sa LGBTIQ klijentima, afirmativno savjetovanje i psihoterapija LGBTIQ klijenata i posljednji dio koji se odnosi na posebne teme i probleme koji se mogu javiti tijekom savjetodavnog i terapijskog rada s LGBTIQ osobama. S obzirom na to da je ovo prvi priručnik koji govori o posebnim temama vezanim za rad sa LGBTIQ populacijom, potrebnim znanjima i vještinama za afirmativni rad s pripadnicima seksualnih manjina – namijenjen je ponajprije stručnjacima psiholozima i psihijatrima, ali i drugim profesijama koje se bave savjetodavnim i

psihoterapijskim radom LGBTIQ klijenata, stoga je očit njegov značaj za hrvatsku savjetodavnu i psihoterapijsku praksu. Mnogi socijalni radnici, psiholozi i psihijatri još su uvijek premalo upoznati s problemima seksualnih manjina. Poražavajuće je koliko često znaju zauzimati homofobne stavove iako i struka i znanost već dugi niz godina govore da je homoseksualnost samo jedan od oblika seksualne orijentacije, potpuno normalna i jednakovrijedna heteroseksualnoj orijentaciji. U svome "neznanju" prednjače psihijatri koji se još uvijek drže starih dogmi, terapijskog pristupa i literature. Još uvijek je prisutno svojevrsno tabuiziranje tema seksualnosti, a naročito homoseksualnosti i pitanja rodne orijentacije (transrodnosti i transseksualnosti). Tako sada postoji i stručni priručnik koji ističe nužnost i etičnost afirmativnog terapijskog rada sa LGBTIQ klijentima, te govori kako ga primijeniti u svakodnevnoj praksi.

Pri završetku ovoga rada navest ćemo *preporuke* koje su u svom istraživanju navele Pikić i Jugović (2006:52) za zajednički rad zakonodavaca, policije, pomagačkih struka, medija, LGBTIQ udruga i drugih radi rješavanja pitanja nasilja nad lezbijkama, gejevima, biseksualnim osobama, njegove prevencije te radi ublažavanja negativnih posljedica takvoga nasilja. Te preporuke upućene su:

- Zakonodavcu: inkriminaciju zločina iz mržnje kojom se obuhvaćaju svi govori i radnje mržnje usmjereni protiv spolnih, rodnih, seksualnih, vjerskih, nacionalnih i rasnih manjina.
- Državnoj statistici: unošenje i praćenje kategorije žrtve nasilja prema spolu/rodu, seksualnoj orijentaciji, vjeri, nacionalnosti i rasi u prijavi pravomoćne presude Državnom statističkom zavodu.
- Policiji, psiholozima/psihologinjama, psihijatrima/icama, liječnicima/icama i drugom medicinskom osoblju: pažljivo i obzirno postupanje prema žrtvama homofobije na način kojim se poštuje njihovo dostojanstvo, s ciljem izbjegavanja sekundarne viktimizacije.
- Medijima: pažljivo i obzirno prikazivanje žrtava homofobije i cjelokupne LGBT zajednice na način da se ne reproduciraju predrasude te da se poštuje njihovo dostojanstvo.
- LGBT udrugama:
 - Sustavno dokumentiranje i izvještavanje o svim oblicima nasilja i diskriminacije.
 - Organiziranje *peer*-savjetovališta¹⁰ za žrtve nasilja i diskriminacije, njihove partnere i partnerice te članove obitelji.
 - Organiziranje edukacijskih radionica svim nadležnim državnim tijelima, kao i pomagačkim strukama koje dolaze u doticaj sa žrtvama nasilja, njihovim partnerima i partnericama te članovima obitelji.

U konačnici, u priručniku pod naslovom: *Postupanje u slučaju zločina iz mržnje nad LGBT osobama* (Juras, 2011:24), LGBT udruge su navele sažetak preporuka koje upućuju policijskim službenicima glede njihova postupanja u slučaju zločina iz mržnje:

1. Žrtvi zločina iz mržnje policijski službenici trebaju predložiti medicinsku pomoć.

¹⁰ *Peer*-savjetovalište je savjetovalište u kojem rade članovi ili članice određene zajednice, u ovom slučaju to bi bili LGBT savjetodavci i savjetodavke za LGBT ljude.

2. Policijski službenik prema žrtvi treba postupati obzirno, ostavljajući joj dovoljno vremena da se smiri nakon što je doživjela zločin iz mržnje.
3. Detaljan obavijesni razgovor sa žrtvom nasilja iz mržnje najbolje je obaviti nakon liječničkog pregleda i nakon što prođe stanje šoka.
4. Treba znati da žrtva nije dužna policijskim službenicima iznijeti svoju spolnu orijentaciju ili detalje o spolnom životu, ali da su policijski službenici i dalje dužni zaprimiti prijavu na temelju onih okolnosti koje je žrtva kao prijavitelj kaznenog djela navela. Žrtve zločina iz mržnje nerado govore o svojoj spolnoj orijentaciji ili iznose detalje o svojem spolnom životu, a policijski službenik ne smije ih na to prisiljavati.
5. Policijski službenik treba jamčiti zaštitu privatnosti žrtvama zločina iz mržnje i osigurati razinu povjerenja koju treba tijekom cijelog postupka i očuvati.
6. Policijski službenici trebaju surađivati s nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom žrtava zločina iz mržnje.
7. Protiv žrtava zločina iz mržnje policijski službenici ne trebaju podnositi prekršajne prijave zbog remećenja javnog reda i mira, kako bi se izbjegla seksualna viktimizacija.
8. Posebnu brigu policijski službenici trebaju voditi o maloljetnim žrtvama zločina iz mržnje.
9. Protiv počinitelja potrebno je podnijeti posebno izvješće, odnosno kaznenu prijavu Državnom odvjetništvu u kojoj je naznačeno da su kaznena djela počinjena iz mržnje.

LITERATURA

1. Banović, D. (2011). *Prava i slobode LGBT osoba. Seksualna orijentacija i rodni identitet u pozitivnom pravu u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
2. Borić, R. (2007). *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Biblioteka ONA. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH – Centar za ženske studije.
3. Comstock, G. (1991). *Violence Against Lesbians and Gay Men*. New York: Columbia University Press.
4. Dakić-Koretić, D. (1995). *Poremećaji ličnosti (psihopatije i granična stanja – Borderline)*. U: Muačević, V. i sur. Psihijatrija. Zagreb: Medicinska naklada, 281.-289.
5. Deglau, U. L., Heršak, G. B. (1990). *Homoseksualci kao manjinska socijalna skupina*. Viktimologija, 1(1-2), 93.-96.
6. Gluščić, S., Nađ, I., Šuperina, M. (2007). *Kazneni zakoni. Zbirka propisa. Knjiga II*. Zagreb: MUP RH.
7. Grgić, A. i dr. (2009). *Vodič uz Zakon o suzbijanju diskriminacije*. Zagreb: Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske.
8. Herek, G. M. (2009). *Hate crimes and stigma-related experiences among sexual minority adults in the United States: Prevalence estimates from a national probability sample*. Journal of Interpersonal Violence, 24(1), 54.-74.

9. Herek, G. M. (2010). *Sexual orientation differences as deficits: Science and stigma in the history of American psychology*. Perspectives on Psychological Science, 5(6), 693.-699.
10. Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in the EU member states: summary of findings, trends, challenges and promising practices. U: FRA, European Union Agency for Fundamental Rights. (2011). Luxembourg: Publications Office of the European Union. http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-homophobia-synthesis-report-2011_EN.pdf - 24. 6. 2012.
11. Hotujac, Lj. (1995). *Poremećaji raspoloženja (afektivni poremećaji)*. U: Muačević, V. i sur. Psihijatrija. Zagreb: Medicinska naklada, 349.-355.
12. Izvješće o radu za 2011. godinu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. http://www.prs.hr/attachments/article/97/Izvjesce_o_radu_za_2011_Pravobranitelja_ice_za_ravnopravnost_spolova_pdf - 23. 6. 2012.
13. Juras, S. (ur.) (2011). *Postupanje u slučaju zločina iz mržnje nad LGBT osobama*. Zagreb: Lezbijska grupa Kontra, Iskorak – Centar za prava seksualnih i rodnih manjina.
14. Kamenov, Ž., Galić, B. (2011). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Istraživanje: "Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj". Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske.
15. Kuhar, R., Švab, A. (2008). *Homophobia and Violence against Gays and Lesbians in Slovenia*. Revija za sociologiju, 39(4), 267.-281.
16. Mason, G. (1993). *Violence against lesbians and gay men*. U: Chappell, D. (1993). Violence Prevention Today. Canberra: Australia Institute of Criminology.
17. Mackenzie, C. E., Paradis, E., Agius, S., Lavrikovs, J. (2012). *ILGA-Europe. Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe*. Brussels: ILGA-Europe.
18. Milošević, G. B. (2012). *Rodna ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
19. Perović, J. A. (2011). *Nevidljivi radnici – kako zaštititi LGBT osobe na radnom mjestu*. Priručnik za sindikaliste. Zagreb: Kontra i Iskorak.
20. Pikić, A., Jugović I. (2006). *Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj: izvještaj istraživanja*. Zagreb: Lezbijska grupa Kontra – Tiskara Gipa, 55.-57.
21. Popov, M., Juričić M., Bandalo, A., Labavić, N. (2011). *Priručnik o suzbijanju nasilja protiv LGBT osoba za policijske djelatnike/ice*. Zagreb: Zagreb Pride – Centar za LGBT ravnopravnost.
22. Poredoš, D., Mustapić, J., Molnar, I., Marinić, R. (2006). *Krize emocionalnog doživljavanja i ponašanja u graničnom poremećaju osobnosti*. Zbornik sažetaka: Treći hrvatski psihijatrijski dani – Opatija. Hrvatsko psihijatrijsko društvo 54.
23. Poštarić, J. [prijevod] (2006). *Smjernice za psihoterapijski rad s lezbijkama, gejevima i biseksualnim klijenticama i klijentima*. Američko psihološko društvo; Ženska soba – Centar za prevenciju, istraživanje i suzbijanje seksualnog nasilja i žensku seksualnost, 15.-17.
24. Suicide Prevention Resource Center. (2008). *Suicide risk and prevention for lesbian, gay, bisexual, and transgender youth*. Newton, MA: Education Development Center, Inc.
25. Swiebel, J., Veur, D. (2009). *Hate crimes against lesbian, gay, bisexual and transgender persons and the policy response of international governmental organisations*. Netherlands Quarterly of Human Rights, 27(4), 485.-524.

26. Šuperina, M., Dujmović, Z. (2010). *Policijske ovlasti i ljudska prava i slobode. Izvodi iz pravnih izvora. Knjiga 1.* Zagreb: LaserPlus.
27. Šuperina, M., Dujmović, Z. (2010). *Policijske ovlasti i ljudska prava i slobode. Izvodi iz pravnih izvora. Knjiga 2.* Zagreb: LaserPlus.

Summary

Daša Poredoš Lavor, Marijan Šuperina

LGBTIQ – A New Social Group

The paper provides a clarification of the term LGBTIQ with regard to the legal guidelines of discrimination that this social group faces. Furthermore, a clear understanding of the distribution of concepts of gender and sex is presented. Following is a clarification of the term homophobia, and the outline of the Croatian experiences in combating violence against LGBTIQ community. The final part follows the life situation of a girl R. who was psychiatrically treated with descriptions of the situations she dealt with in life.

Key words: LGBTIQ people, discrimination, homophobia, violence, expert help and support.